

суди. Можна сказати, що це зумовлено специфікою їхньої роботи, особливо в нинішніх умовах найвищої концентрації загроз суспільству та державі. Проте зрозуміло, що результативне функціонування цих структур все-таки потребує як інституційних засобів перевірки, так і відповідного інструментарію впливу експертно-професійної організованої громадськості.

В умовах збройної агресії проти України пріоритетними для прискипливого громадського контролю,

правозахисної та моніторингової діяльності стають проблеми підвищення обороноздатності, масових порушень прав людини, воєнних злочинів тощо. Понад те, благодійні, волонтерські, правозахисні громадські структури відіграють важливу роль у наданні допомоги: матеріальної, ресурсної, правової тощо.

Сьогодні зберігаються ризики дискредитації громадського контролю через створення квазігромадських форматів, механізмів, фактич-

но підпорядкованих органам державної влади або прямо залежних від політичних, фінансово-економічних груп впливу. Водночас не можна впадати й в іншу крайність, тобто застосовувати громадський контроль з метою втручання та перешкоджання діяльності органів державної влади. Тільки конструктивна взаємодія громадськості та влади, відповідальне застосування інструментарію громадського контролю дасть позитивний результат.

40

Епоха Патона триває

Олександр МАЛІЄНКО

На щорічних Загальних зборах Національної академії наук України – наймасштабнішому форумі вітчизняних науковців – завжди є багато поживи для роздумів. Звітна доповідь президента НАН, змістовні виступи провідних учених і фахівців дають можливість панорамно представити підсумки діяльності головної наукової установи країни, здобутки її колективів, видатні вітчизняні відкриття, винаходи, інноваційні розробки, а також виклики і проблеми, що постають сьогодні перед науковою спільнотою. Втім, після чергових загальних зборів, що відбулися в середині квітня, більшість ЗМІ обмежилися лише новиною, ніби суспільство цікавило тільки одне: хто очолюватиме академію в наступний 5-річний період?

Вітчизняна наука залишається з «оберегом»

Вибори президента і складу президії НАН України мали відбутися на торішніх Загальних зборах, але були відтерміновані на рік через «нестабільне становище» у країні. Крім того, учасники форуму чомусь вважали, що змінювати керівництво академії доцільніше після виборів Президента України. Ще однією причиною відтермінування кадрової ротації вчені назвали «особистий авторитет Патона, що допоможе вистояти академії в нинішні непрості часи й зберегти її майно від розкрадання». Ось тут певна логіка є, адже всі визнають, що ніхто інший, окрім Бориса Євгеновича, не зміг би зберегти потенціал академії в цей надзвичайно складний період для науки від часу

здобуття Україною незалежності. Одна з ґрунтовних публікацій про його багаторічну наукову діяльність так і називалася – «Оберіг вітчизняної науки».

Якщо результат минулих зборів, що ухвалили продовження терміну повноважень президента і президії, для багатьох експертів, котрі прогнозували «неминучі зміни» в академії, виявився несподіваним, то нинішній підсумок – справжня сенсація. Усі чотирнадцять відділень НАН висунули на посаду президента академії Бориса Патона. І, отримавши переконливу більшість голосів, він залишився керівником цієї установи, яку очолює вже 53 роки. Конкуренцію 96-річному академіку ніхто скласти не зміг...

Академічна заборгованість держави

Уже четвертий рік поспіль головний форум учених пройшов без перших садових осіб держави. Коли такий випадок стався вперше, була спроба пояснити це прикритим збігом обставин, але нині вже очевидно, що влада не тільки не ставить науку на рівень державних пріоритетів, а й узагалі втрачає до неї інтерес. Отже, не варто розраховувати, що ситуація з її фінансуванням, точніше з хронічним недофінансуванням, може змінитися на краще. Навпаки, воно продовжує скорочуватися, хоча вже давно опустилося значно нижче так званого порогу виживання. Він визначений фахівцями на рівні 1% ВВП, але нині цей показник не сягає й 0,3%. Про законодавчу норму, що передбачає бюджетне фінансування наукової діяльності в розмірі 1,7%, уже ніхто й не згадує.

Факти про недостатнє фінансування науки і попередження про наслідки, до яких це призведе, лунають з трибу-

ни Загальних зборів рік у рік. У звітній доповіді Борис Патон поінформував, що на нинішній рік у держбюджеті передбачено 2,3 мільярда гривень, що на 191,6 мільйона гривень менше від обсягу минулорічного фінансування. Якщо врахувати, що й до цього близько 90% коштів витрачалося на заробітну плату та оплату комунальних послуг, то неважко уявити, які мізерні ресурси залишаються (і чи залишаються взагалі) на власне наукову діяльність.

Водночас додаткових витрат потребує зміна місцеперебування 12 наукових установ Донецького регіону, забезпечення робочим місцем, заробітною платою й житлом їхніх працівників. А скільки хронічних проблем, згаданих у матеріалах звітної доповіді, потребують розв'язання! За словами академіка Богдана Данилишина, нинішній стан фундаментальної науки «інакше, як катастрофічним, не на-

звеш». Генеральний конструктор-генеральний директор КБ «Південне» академік Олександр Дегтярев у своєму виступі зауважив, що держава могла б розумно використати потенціал і можливості академії. Тобто інвестовані в науку кошти можуть приносити належну віддачу. Це підтверджує приклад самого КБ: співпраця конструкторів і науковців дає синергетичний ефект і сприяє забезпеченню конкурентоспроможності космічної продукції, що нині є необхідною умовою виживання підприємства.

Однак злагодженої роботи у своєрідному трикутнику «держава – наука – бізнес», попри всі потуги наукової спільноти, не спостерігається. На зборах уже вкотре не відбулося конструктивного діалогу науковців із владою, хоча це і є одним із важливих завдань форуму. Отже, вченим доводиться й надалі покладатися передовсім на самих себе та обговорювати ситуацію в науці між собою.

Під загрозою саморозпаду

Недофінансування науки – тема, що незмінно порушується як на Загальних зборах, так і на інших масштабних зібраннях науковців. Опубліковано й низку статей, ледь не наукових досліджень, про те, як мало коштів перепадає нашим ученим, наскільки краще забезпечені дослідники в інших країнах. Однак залишаються без відповіді запитання: чи раціонально використовуються в академії бюджетні кошти? чи нормальне в нас співвідношення між витратами на адміністрування науки й інвестиціями власне в наукові дослідження? чи варто утримувати структури, які наукою насправді не займаються? Про це предметної розмови так і не відбулося, хоча ситуація вже давно потребує не лише обговорення, а й конкретних дій.

На зборах було висловлено стурбованість з приводу поданого Кабі-

нетом Міністрів до Верховної Ради України проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2016 рік, яким запропоновано передати Національну академію наук до сфери управління Міністерства освіти і науки. Тривогу вчених, певно, посилила й позиція міністра Сергія Квіта, котрий недавно в одному з інтерв'ю попередив, що «консерватизм, тобто бажання нічого не змінювати, відмова від серйозних реформ, справді загрожує системі організації вітчизняних наукових досліджень саморозпадом».

Вице-прем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко з трибуни Загальних зборів підтримав прагнення вчених зберегти самоврядність академії, але при цьому зауважив, що «дієву самоврядність необхідно поєднати з відповідальністю».

Утім, про відповідальність можна буде вести мову тоді, коли ро-

битимуться реальні кроки на шляху осучаснення, оптимізації, реформування академії, як того потребують реалії сьогодення. Чи готові вчені до таких змін? Відомий науковець, доктор фізико-математичних наук Максим Стріха, виступаючи в нашому часописі напередодні торішніх Загальних зборів, назвав той час «передоднем неминучих змін у керівництві НАН». Тепер імовірність змін в академії він оцінює з песимізмом і констатує: «Сьогодні вже ясно: відсутність змін у НАН означатиме дальшу стагнацію, відплив молодих дослідників і, в кінцевому підсумку, занепад цілих наукових напрямів (особливо в галузі природничих і технічних наук), що матиме тяжкі наслідки для держави загалом».

Залишається побажати, щоб цей сумний сценарій не став реальністю.

